

Wilfred de Bruijn

In samenwerking met Ivo van Woerden

Op zoek naar mijn Frankrijk

Een persoonlijk portret van een prachtig land
vol tegenstellingen

MEULENHOFF

ISBN 978-90-290-9193-0
ISBN 978-94-023-0897-6 (e-book)
NUR 320

Omslagontwerp: Mijke Wondergem
Omslagbeeld: Thijs Bartels
Foto Wilfred de Bruijn: Thijs Bartels
Foto Ivo van Woerden: Tess Hoffman
Vormgeving binnenwerk: Adriaan de Jonge

© 2017 Wilfred de Bruijn en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

À mon Olivier & aan mijn ouders

'The things you think are the disasters in your life are not the disasters really. Almost anything can be turned around: out of every ditch, a path, if you can only see it.'

Hilary Mantel, *Bring Up the Bodies*

PROLOOG

De nacht van 6 op 7 april 2013

Het begon met een schreeuw en een klap. Een gebalde vuist die zich in mijn wang boorde en me deed wankelen. Ik viel op de grond. De rest ben ik kwijt. Misschien schakelde ik de realiteit uit en hield ik vast aan het goede gevoel van een paar minuten terug. Hoe we onze vrienden gedag zeiden in hun appartement vlak bij metrostation Ourcq.

Binnen was het een vrolijke boel geweest. De champagne vloaide rijkelijk. We hadden het voor het eerst in maanden nu eens níet over de *Manif pour Tous* gehad; de onverwachts grote massabeweging die zich zogenaamd namens ‘iedereen’ faliekant tegen de gewenste rechten van sommigen richtte: het openstellen van het burgerlijk huwelijk, in de volksmond ‘het homohuwelijk’ genoemd.

We kletsten met onze vrienden over andere zaken en toen het tijd was om naar huis te gaan, deden we de konijnenoren af die de hele avond op onze hoofden hadden geprikt. Je moet toch iets als het verkleedthema ‘dieren’ is. De zwarte bunny-oren verdwenen in een katoenen tas waarvan ik de hengsels om mijn schouders sloeg. Met de lift kwamen we in het portiek.

Het was al half drie. We liepen de Rue des Ardennes in, een straat zoals zo veel straten in Parijs, met een buurtcafé,

een *boulangier*, een autodealer (al was het geen Renault-, maar een Toyotagarage) en uitzicht op het groen verlichte, knipperende kruis van een apotheek. We zouden de straat uit lopen om daarna zigzaggend aan de onderkant van het Parc des Buttes-Chaumont uit te komen, het grootste park van Parijs waar we regelmatig picknicken met vrienden of een biertje doen in de steeds hipper wordende wannabe biergarten Rosa Bonheur.

's Nachts is het park gesloten, dus wilden we het aan de parkrand gelegen stadhuis van het arrondissement passeren om de hekken van de groene long van Belleville te volgen en voor onze voordeur uit te komen. Het zou een wandeling van een half uurtje zijn die we al vaker hadden gemaakt.

Er was niemand te zien op straat. We praatten wat na over de avond. Normaal gesproken lopen we met kwieke pas achter elkaar aan. Omdat ik een hekel heb aan stelletjes die de krappe trottoirs van Parijs blokkeren door zij aan zij te keuvelen, lopen we anders nooit arm in arm. Een uiting van liefde die we ook achterwege laten omdat het reacties op kan roepen, scherpe veroordelende blikken, een binnensmonds klinkend '*pédé*', flikker. En helemaal nu iedere conservatieve Fransoos die ergens ontevreden over was, zich leek te voegen bij de demonstratie tegen het homohuwelijk.

Dag in, dag uit werd er op de radio, de televisie en in de kranten discriminerende taal gebezigd van mensen die niets tegen homo's an sich hadden, maar... En dan kwam er een stortvloed aan vooroordelen voorbij. Sommige bisschoppen riepen zelfs op tot waakzaamheid voor het geval er homoseksuelen in de buurt van kinderen zouden komen. Het zal de roes van het vrolijke feest zijn geweest

waardoor we daar in dit onbewaakte moment even, heel even, niet bij stilstonden.

Ik weet niet meer of ik mijn arm in die van mijn vriend Olivier stak, of dat hij dat bij mij deed. Ik pakte routineus een aansteker uit mijn zak en stak een sigaret op. Terwijl ik een trek nam, hoorde ik geschreeuw. Daarna merkte ik dat Olivier mijn arm losliet en werd het zwart voor mijn ogen.

‘Kijk, homoseksuelen,’ was er achter ons geroepen. Olivier was nog wel bij bewustzijn en vertelde het me later. Er werd op ons in gestompt en geschopt. Olivier was iets verder doorgelopen en ook op zijn oog geslagen, waardoor hij gedesoriënteerd was geraakt. Hij droeg zijn bril nu toevallig niet en hij had bloed in zijn ogen. Wat hij wel kon zien was een gruwelijk schimmenspel van drie of vier mannen die tegen mijn hoofd traptten alsof het een voetbal was. Hij gilte hard, heel hard: ‘Rot op! Laat ons met rust! Help, help, help!’ Waarop de mannen het op een lopen zetten.

Hij kwam naar mij toe en zag dat ik half op mijn buik in een plas bloed lag. Hij draaide me om. Ik schijn nog wel gepraat te hebben, maar wat ik precies zei, voltrok zich buiten mijn bewustzijn.

Olivier pakte zijn mobiel om een vriend van ons te bellen die iets verderop, nog altijd nietsvermoedend en verkleed als een zwarte kat, aan het feesten was. Maar op de een of andere manier lukte het niet. Ook wilde Olivier de *pompiers*, de brandweer, inschakelen, degenen die je in Frankrijk vreemd genoeg niet alleen belt als de boel in de hens staat, maar ook als je eerstehulp nodig hebt.

Net op dat moment kwam er een jongen aangelopen.

‘Bel de brandweer,’ zei hij. Hij klonk niet geschrokken of gealarmeerd, maar eerder dwingend en verwijtend.

‘Wat denk je dat ik aan het doen ben!’ beet Olivier hem toe. ‘Maar ik krijg geen contact.’

‘Geef je telefoon maar hier, dan probeer ik het even.’

Dat schoot bij Olivier in het verkeerde keelgat: eerst komen zeggen dat het een goed idee is om de ambulance te gaan bellen, alsof hij dat zelf niet kon bedenken, en dan ook nog zijn telefoon willen gebruiken. ‘Nee, doe het zelf,’ zei hij.

Daarop besloot de jongen weg te gaan. ‘Succes,’ mompelde hij nog wel.

Eindelijk nam een telefoniste op. Olivier vertelde haar wat er was gebeurd en dat de brandweer zo snel mogelijk moest komen. Terwijl hij haar te woord stond, lukte het mij iets overeind te komen. Met zijn ondersteuning kreeg ik het voor elkaar naar de hoek van de straat te strompen.

Binnen een paar minuten waren de *pompiers* ter plekke. De politie was meegekomen. In de ambulance werd mijn gezicht voorzichtig schoongemaakt en ontdekte de hulpverlener dat ik een gat in mijn gebit had. Olivier ging terug de straat in om samen met de politie te zoeken naar de vermiste tand, maar ze vonden hem niet. Mogelijk was hij in de rioolput in de straat verdwenen. Wat ze wel aantroffen was een tas met daarin konijnenoren, vies van het bloed.

Enmaal in de ambulance naar het ziekenhuis liet het zwarte gat me los: felle lampen boven mij, geschommel van de ziekenauto en pijn die met iedere hartslag dwingend werd.

Toen besefte ik nog niet dat ik de tijd tot deze gebeurtenis, die maar een paar minuten duurde, ‘ervóór’ zou gaan noemen en dat de tijd vanaf het bijkomen in de ambulance ‘erna’ zou gaan heten.

‘Erna’ zou niet per se een klaagzang zijn op wat mij was overkomen, een terugverlangen naar ‘ervoor’. Daar ben ik volgens mijn vrienden te vrolijk en optimistisch van aard voor, te veel een ‘blij ei’, te weinig geneigd de slachtofferrol op me te nemen. Maar dat deze ellende me tot een soort held zou maken, iemand die gebeld zou worden door de vrouw van de Franse president, die hand in hand zou lopen met de burgemeester van Parijs, zich liet troosten in de armen van Gerdi Verbeet, regelmatig aan zou mogen schuiven bij *De Wereld Draait Door* en een serie documentaires zou mogen presenteren voor de VPRO, dát had ik nooit kunnen bevroeden.

Sinds ik in Frankrijk was komen wonen had ik me de cultuur en de taal stukje bij beetje eigengemaakt. Maar wat ons overkwam in de nacht van 6 op 7 april zou me een nieuwe mogelijkheid bieden om mijn aangenomen thuisland met andere ogen te bekijken. Een kans om deuren die eerder gesloten waren, open te wrikken en dieper door te dringen tot de ziel van Frankrijk.

DEEL I

Welkom in het beloofde land

Verhalen in steen

Ik had gedacht dat het gewoontjes zou worden, dat het me na een tijd niet meer zou opvallen. Maar nee, nog elke werkdag ben ik verrukt over de wandeling naar mijn Parijse kantoor. De wereldberoemde monumenten en de standbeelden die op de route liggen, zijn van een ongekende grandeur, die je vreemd genoeg niet klein maakt of je nietig doet voelen, maar je eerder vleugels geeft, je optilt en je onderdeel laat zijn van deze prachtige stad. In de nog geen tien minuten die het duurt om van de Place de la Concorde naar de Rue de Lille aan de overkant van de Seine te komen, herinnert alles om me heen me bij elke stap die ik zet aan een imposant verleden. Mijn voeten volgen het spoor van Catharina de' Medici die hier aan het eind van haar tuin over de lanen uitkeek, maar ook het spoor van de kar die Lodewijk XVI naar de guillotine bracht. Het is tevens de plek waar generaal Charles de Gaulle het nauwelijks bevrijde Parijs in 1944 binnenkwam terwijl de Duitse kogels nog door de stad vlogen.

Onderweg passeer ik gebouwen, pleinen en loop ik door parken die laten zien dat Frankrijk een van de meest vooruitstrevende en beschaafde landen ter wereld is geweest. Een voorbeeld voor andere naties, met zijn literatuur en fi-

losofie, zijn kunst, keuken, luxeproducten en mode. En wat nog wel eens vergeten wordt: het land waar geweldige uitvindingen zijn gedaan. Curie was een pionier op het gebied van radioactiviteit, en de technieken van ingenieur Eiffel waren ongekend. Het nieuwste van het nieuwste werd hier uitgedacht en de rest van de wereld keek ademloos toe in afwachting van de richting die de vooruitgang in zou slaan.

Elke keer als ik deze wandeling maak, valt me weer iets op wat een verwijzing naar die indrukwekkende Franse geschiedenis blijkt te zijn. Zoals je een nieuwe geliefde kunt bevragen om zijn of haar achtergrond beter te leren kennen, zo ontdekte ik stapsgewijs meer over Frankrijk en haar hoofdstad.

Waan je je in de grachtengordel van Amsterdam soms in de zeventiende eeuw, in Parijs is de negentiende eeuw alomtegenwoordig. De stad heeft een eeuwig en onveranderlijk aura, maar de manier waarop wij haar nu zien, is eigenlijk pas zo'n honderdvijftig jaar geleden tot stand gekomen.

Ik wandel naar de uitgang van metrohalte Place de la Concorde, waar ik dagelijks de metro verlaat. De *métropolitain*, die wonderlijke ondergrondse trein. Hoewel niet door de Fransen uitgevonden, werd het systeem zo goed en fijnmazig aangelegd dat dit revolutionaire vervoermiddel uit 1900 nog steeds voor miljoenen Parijzenaren elke plek in hun stad binnen vijfendertig minuten bereikbaar maakt. Het stinkt er natuurlijk wel wat en zeker tijdens de spits dender je door de donkere tunnels als haringen in een ton, geplet door een zigeuner die met zijn accordeon wat bij wil verdienen en met je neus in het gebrushte kapsel van een Parisienne.

Als ik door de metrogangen naar de trap loop op de hoek van Place de la Concorde komt het bovenaardse geluid me tegemoet: geronk en getoeter van de auto's. Gershwin had Parijs wat het vrolijke rumoer betreft toch goed gevangen in zijn muziekstuk 'An American in Paris'.

In de zeventiende eeuw was de stad nog helemaal niet tot hier gekomen. Waar nu de auto's grommen en tetteren, wandelde de Parijse burger en jaagde de koninklijke familie op konijnen. In de achttiende eeuw ging dit gedeelte geleidelijk aan bij de stad horen als uitgaanscentrum, een plezierzone: er verrezen theaters. Na de revolutie in 1789 stond er de guillotine, die een lugubere variant van vermaak bood. Bij elke kop die rolde, werd er gejuicht. Aan de voet van deze onthoofdingsmachine zaten volkse vrouwen gezellig revolutionaire mutsen te breien. Het is moeilijk voor te stellen, maar dat vallende mes kun je ook zien als een teken van beschaving, van vooruitgang. Het apparaat draagt de naam van zijn uitvinder, dokter Guillotin, die heel trots was op deze 'humane' manier van terechtstellen. In vergelijking tot ophangen, wurgen of vierendelen had hij misschien ook geen ongelijk, dit ging in ieder geval stukken sneller. Veel Fransen waren het gedurende bijna twee eeuwen met hem eens: de laatste onthoofding in opdracht van de Franse staat vond plaats in 1977 (ja, je leest het goed: 10 september 1977).

Vóór de introductie van de guillotine had alleen de adel het recht om op een 'menschvriendelijke' manier ter dood gebracht te worden, namelijk door onthoofd te worden met het zwaard. Na de revolutie van 1789 werd dat voorrecht gemoderniseerd en gutste en glibberde hun blauwe bloed hier dagelijks over de stenen ten gevolge van het mechanische zwaard van dokter Guillotin.

De revolutie, ingezet door de bestorming van de Bastille, was een sociale *big bang*. De waarden *liberté, égalité* en *fraternité* zouden nog lang door heel Europa na blijven galmen.

Met de executie van Louis XVI in 1793 kwam er echt een einde aan het *ancien régime*: de absolute heerschappij van de koning. Het tijdperk van de burger brak aan. Voortaan hadden de adel en de kerk geen privileges meer, al die oneerlijke voorrechten werden afgeschaft. Het volk wilde en kreeg door de invoering van gelijke rechten ook meer macht. Het regende voordelen: al waren de meeste slachtoffers graaf, hertog, markies of in ieder geval gefortuineerd, ook eenvoudige lieden, boeren en buitenlui mochten voortaan met de guillotine onthoofd worden: Hoezee, leve de gelijkheid!

Nog geen tien jaar na de revolutie brak de periode Napoleon aan. Hij wist de macht naar zich toe te trekken en liet zich in 1804 als een absolute vorst tot keizer kronen. Maar de Fransen waren daardoor niet volledig terug bij af. Hij legde bijvoorbeeld de grondslag voor een helder en eerlijk rechtssysteem dat ervoor moest zorgen dat het land met wetten en regels bestuurd zou worden zodat het niet meer overgeleverd was aan de grillen van een monarch.

Toen hij in 1815 verslagen werd bij Waterloo, hesen de overwinnaars echter weer een koning op de troon, de broer van de onthoofde Lodewijk XVI, ook weer een Lodewijk (hij zou 'xviii' achter zijn naam krijgen).

Voordat ik naar Frankrijk verhuisde, dacht ik dat de Franse Revolutie en de komst van Napoleon de belangrijkste gebeurtenissen waren om het land te kunnen begrijpen. Ik proefde dat ook bij de Fransen om me heen en hoorde er

op televisie zowel linkse als rechtse politici veelvuldig aan refereren. Alsof er een rechte lijn loopt van de bestorming van de Bastille in 1789, langs Napoleon Bonaparte die zichzelf tot keizer liet kronen in 1804, tot aan het hedendaagse Frankrijk.

Die tijd wás ook heel belangrijk: er was een golf van verandering die grofweg vijftientig jaar duurde. Maar wat ná 1815 gebeurde, is misschien wel veel bepalender geweest voor het Frankrijk zoals we dat nu kennen. De waarden *liberté, égalité* en *fraternité* hadden namelijk nog een paar revoluties nodig om met de bijbehorende grondwetsherzieningen dieper en duurzamer in de Franse samenleving te worden verankerd.

Met Lodewijk XVIII brak er eerst een onrustige tijd aan waarbij de koningsgezinden er alles aan deden om de vorst meer macht te bezorgen. Lodewijk XVIII werd in 1824 opgevolgd door zijn jongere broer Karel X, die wat dictatoriale trekjes vertoonde. Zo ontbond hij in 1830 het Huis van Afgevaardigden (het toenmalige parlement), haalde het stemrecht weg bij de burgers en stelde in dat alleen de allerrijksten nog mochten stemmen. De vrije pers werd opgedoekt. Daarop brak er een revolutie uit, de Juli-revolutie, die een definitief einde maakte aan de Bourbon-dynastie.

Per referendum besloot het parlement dat de troon nu niet door een afstammeling van de koning moest worden bezet, maar door de onder het volk populaire Louis Philippe, hertog van Orléans (zijn vader was een hertog die de Franse Revolutie had ondersteund, maar toch werd ontvoerd). Het huis Orléans zou de scepter gaan zwaaien.

Louis Philippe zou de ‘burgerkoning’ worden genoemd. Daar had hij zelf aanleiding toe gegeven door zich niet *Roi*

de France, koning van Frankrijk, te noemen. Nee, hij veranderde de titel naar *Roi des Français*, koning van de Fransen. Dat klonk meteen wat democratischer en volksrer.

Hij stond aan het hoofd van de Julimonarchie, waarin de constitutionele monarchie verder tot wasdom kwam. Hij zou er alles aan doen om verzoening te bewerkstelligen, de rust weer te laten keren in het rumoerige land. Daartoe moest hij de waarden van de revolutie en het ancien régime samen zien te brengen, om zo het volk enigszins tegemoet te komen. Daarom woonde hij niet in het paleis waar de koningen normaal verbleven en droeg hij ook geen hermelijnen mantel, maar gewoon een pak met hoge hoed, net als de burgerij. Hij besloot allerlei plekken opnieuw in te richten. Het Place de la Révolution werd omgedoopt tot Place de la Concorde, wat 'eendracht' betekent. Er kwamen mooie lantaarnpalen en fonteinen op te staan. Ter vervanging van de guillotine werd een tijdloos monument geplaatst dat niemand voor het hoofd zou stoten: de obelisk, nu het oudste monument van Parijs. Cadeautje van de Egyptische sultan aan een van Louis Philipppes voorgangers. Oorspronkelijk stond deze met hiërogliefen versierde 'Naald van Cleopatra' voor de Luxor Tempel. De burgerkoning liet het hier in 1833 neerzetten. Een duidelijke poging tot verzoening, al was het maar symbolisch.

Op een zonnige dag zet het licht de vergulde, piramidevormige top in vuur en vlam, al is die weerkaatsing er pas sinds kort. De bovenkant van de obelisk was beschadigd waardoor er water in kon sijpelen dat de boel van binnenuit langzaam kapot zou kunnen maken. Er was een beschermingslaag nodig. In 1998 werd die gouden piek, een *pyramidion*, op de Egyptische pilaar geplaatst. Vreemd genoeg werd dat betaald door de beroemde en vermogende

modeontwerper Yves Saint Laurent en zijn partner Pierre Bergé. Het verbaasde me eerst dat juist in Frankrijk op zo'n belangrijke openbare plek een privé-initiatief werd toegestaan. Inmiddels weet ik dat in de allerhoogste kringen zogenaamde absolute regels en principes flink kunnen meebuigen. Als je maar de juiste contacten hebt. En een goedgevulde bankrekening.

Op de sokkel is afgebeeld hoe dit monument in zijn geheel vanuit Egypte naar hier is gebracht: rijen mannen hebben het naar het midden van dit plein gesleept en opgericht.

In 1848 kreeg ook Louis Philippe een revolutie voor zijn kiezen. Hij had het achttien jaar op de troon volgehouden. Om te overleven koos hij het hazenpad. Net als Lodewijk XVI en Marie Antoinette ruim vijftig jaar eerder, ontvluchtte hij Parijs verkleed als gewone burger, om niet herkend te worden. Koningin Victoria van Engeland stond hem toe het Kanaal over te steken. Ik vermoed dat hij niet lang heeft lopen ijsberen om een verrassende schuilnaam te bedenken. Hij scheepte in onder de naam 'Mr. Smith' en zou Frankrijk nooit weer terugzien.

Na deze Februarirevolutie werd een nieuwe grondwet opgesteld. Dat was de start van de Tweede Franse Republiek. De bevolking kreeg nu het recht om op een president te stemmen. Uiteindelijk koos men massaal voor de neef van Napoleon Bonaparte, die heel origineel ook Napoleon heette.¹ Na een paar jaar wilde deze eerste Franse president de wet veranderen zodat hij nog eens vier jaar leider van de jonge republiek kon worden. Het politieke establishment reageerde daar niet bepaald juichend op. Napoleon besloot het parlement te ontbinden en liet zich daarna per volksreferendum uitroepen tot keizer, waar-

mee hij een door het volk goedgekeurde staatsgreep pleegde en in de voetsporen van zijn oom trad. Voortaan zou hij Napoleon III heten.

Metamorfose

In de tijd vanaf Napoleon III werd de basis gelegd voor het moderne Frankrijk. Hij was alleen al in fysieke zin cruciaal voor Parijs. Terwijl hij aan de macht was, onderging de hoofdstad een grootschalige metamorfose. De keizer liet grote delen van de in wezen nog middeleeuwse stad slopen, er brede lanen doorheen trekken waar je met koetsen overheen kon hobbelen en onder leiding van de stedenbouwkundige Haussmann liet hij appartementencomplexen neerzetten voor de burgerij. Ultramodern voor die tijd, Parijs was het Rotterdam van de negentiende eeuw.

De appartementen, riolen en de watervoorziening waren contemporain, maar de versiering van de gebouwen was oud, ‘historiserend’ noemen we dat in de kunstgeschiedenis. Men speelde leentjebuurtje bij oude kunststromingen om de gebouwen met verfraaiingen status te geven. In deze tijd nam ook de industrialisatie een vlucht in Frankrijk.

De absolute macht steeg de keizer van alle Fransen naar het hoofd. Net als zijn illustere oom besloot Napoleon III dat Frankrijk nog groter moest worden: hij viel Duitsland aan. Dat liep uit op een drama. In 1870 verloor hij jammerlijk de slag bij Sedan en werd gevangengenomen. Niet veel later werd een voor hem vernederend vredesverdrag getekend. Frankrijk werd kleiner. De Elzas en delen van Lotharingen vielen aan Duitsland toe. Frankrijk moest bovendien in drie jaar tijd vijf miljard gouden franken aan

Duitsland betalen. Wilhelm I kroonde zich in Versailles tot keizer van het Duitse Rijk. Frankrijk werd weer een republiek, de Derde Franse Republiek, er zouden verkiezingen komen. Toen de stemmen waren geteld, bleek gek genoeg dat men terugverlangde naar een koning.

In 1873 zat Henri d'Artois, een nazaat van de familie Orléans (een tak van de Bourbon-familie) op zijn Château de Chambord, een groots jachtkasteel in het Loiredal, te wachten tot het nieuwe parlement hem een voorstel zou doen. De koetsen stonden klaar om naar Parijs te gaan zodat Frankrijk onder zijn bezielende leiding weer een monarchie zou worden. Er zaten veel monarchisten in het parlement en die zagen de komst van d'Artois eigenlijk wel zitten, mits het op een constitutionele monarchie uit zou draaien. Maar deze graaf van Chambord wilde alleen komen als de koning weer alle macht zou krijgen. Ook wilde hij in plaats van de Franse driekleur de witte koninklijke vlag terug op de stokken. Het parlement wilde best ver gaan om d'Artois tevreden te stemmen, maar die vlag was hen een stap te ver. D'Artois kon zich dus weer volledig op de jacht gaan richten. Vanaf nu zou het land definitief geregeerd worden door een tweekamerparlement en een president, maar het had een haartje gescheeld of Frankrijk was weer een monarchie geworden.

Bijna alles wat Frankrijk vandaag de dag kenmerkt, werd aan het einde van de negentiende eeuw onder regeringen van de Derde Republiek besloten: openbaar onderwijs, rechten voor arbeiders, vrijheid van de pers en scheiding van kerk en staat, om maar eens wat te noemen. De moderne tijd brak aan.

Buiten Parijs was Frankrijk toen nog een aaneenschakeling van zeer verschillende regio's waarin mensen hun ei-

gen taal spraken en hun eigen gewoontes hadden. Die mensen moesten zich radicaal aanpassen: er mocht alleen nog maar Frans uit hun monden komen en ze moesten zich houden aan wat Parijs voorschreef over wat Franse cultuur was en wat het inhield om beschaafd te zijn.

Rond 1900 was Parijs uitgegroeid tot het centrum van de wereld. Deze tijd wordt de *belle époque* genoemd, de mooie tijd. Parijs was hét toonbeeld van kunst en cultuur. Kunstenaars als Van Gogh kwamen hiernaartoe om zich te laten inspireren. Een overdaad aan literaire meesterwerken rolde van de drukpersen. Er werden geweldige uitvindingen gedaan. De gebroeders Lumière ontwikkelden de film. De mode was toonaangevend.

Toen de Eerste Wereldoorlog aanbrak, stopte die stijgende lijn. Politiek gezien overleefde de Derde Republiek die bloedige oorlog. De ene na de andere president voerde de regering aan, tot aan de Franse capitulatie in 1940. Na de Tweede Wereldoorlog in 1945 werd de Vierde Republiek gesticht. En in 1958 volgde de laatste hervorming: de Vijfde Republiek met Charles de Gaulle aan het hoofd.

Vanaf metrohalte Concorde loop ik richting de Seine langs de hekken van de Jardin des Tuileries die omarmd lijkt te worden door de vleugels van het indrukwekkende Louvre. Hier spelen de Fransen hun *jeu de boules*, of *pétanque* zoals het in de taal van Molière heet. Studenten zitten rond de vijvers, zij aan zij met toeristen en Parijzenaren die hun prijzige, krappe appartementjes zijn ontvlucht of even uit willen blazen van de eeuwige stadsdrukke.

Geen enkele Franse koning heeft het huidige Louvre-paleis ooit in deze vorm aanschouwd. Er waren in de negentiende eeuw vele ingrepen en ongelukken nodig om het er

zo uit te laten zien. De tuinen hoorden oorspronkelijk bij het vroegere groots opgezette Tuilerieënpaleis, gebouwd door Catharina de' Medici, die daar wilde gaan wonen omdat ze het niet uithield in het Tournellespaleis sinds haar man daar was gestorven. Het Tuilerieënpaleis was verbonden met het Louvre door een lange galerij. Toen er in 1871 paniek uitbrak in de stad omdat de Frans-Duitse oorlog werd beëindigd in het voordeel van de Duitsers, ontstond er rebellie waarbij de opstandelingen links en rechts brandjes stichtten. Een ongekend aantal grote monumenten verdween in de vuurzee, waaronder het onderkomen van Catharina.

Het Louvre brandde toen ook, maar overleefde de vlammen. Aan de achterkant van de tuinen doemt de structuur nu op alsof het altijd zo vol in het zicht heeft gelegen. Doordat het Tuilerieënpaleis met de grond gelijk was gemaakt, is er een zichtlijn ontstaan die zich uitstrekt van het Louvre door het park langs de obelisk over de Champs-Élysées naar de Arc de Triomphe. Het geeft ruimte en is een prachtig schouwspel, een geluk bij een ongeluk.

Ik ben de metrohalte nog maar net uit en al die verhalen in steen slaan me meteen om de oren. Dan heb ik het nog niet eens gehad over de acht standbeelden die rond het Place de la Concorde staan. Het zijn personificaties van de belangrijkste steden van Frankrijk: Bordeaux, Brest, Lille, Lyon, Marseille, Nantes, Rouen en Straatsburg. De provincie zit hier in een kring om het centrum van de natie heen. Welke stad er in dit land de lakens uitdeelt, is duidelijk.

Terwijl ik 'Straatsburg' passeer op de hoek van het plein, herinner ik me dat deze stenen madam tussen 1870 en 1918, gedurende de achtendertigjarige bezetting van El-

zas-Lotharingen door het Duitse Keizerrijk, als een weduwe in het zwart was gehuld. Door het verlies van de Duitsers na de Eerste Wereldoorlog, ging Frankrijk er weer de scepter zwaaien en mocht ze haar treurgewaad uittrekken.

Achter het beeld ga ik naar rechts en volg de Seine. Voor me zie ik de daken van het Grand Palais en het Petit Palais boven de bomen uit komen. Beide zijn gebouwd voor de Wereldtentoonstelling in 1900, toen ook de metro werd aangelegd. De Eiffeltoren stond er al in 1889, overgebleven van een vorige Wereldtentoonstelling, verzezen ter herinnering aan het honderdjarige jubileum van de revolutie.

Ik neem de brug over de Seine, die is gebouwd met stenen van de gesloopte Bastille. Weer een verwijzing naar de revolutie, die ik nu letterlijk onder mijn voeten heb. Ik loop recht op de Assemblée Nationale af, de Franse Tweede Kamer, waar 577 volksvertegenwoordigers vergaderen. Oorspronkelijk was dit het Palais Bourbon, een adellijk paleis dat tijdens de Franse Revolutie (daar is hij weer) werd geconfisqueerd. Napoleon liet er de façade voor zetten die we nu zien, als was het een Griekse tempel. Het reliëf hoog boven op de gevel verbeeldt de democratie. Een vrouw op een troon die de wet vasthoudt naast een dame in een leuwendel die 'kracht' moet voorstellen en een andere die 'rechtvaardigheid' betekent. Palmtakken achter hen stellen 'vrede' voor.

Uiteraard is nergens terug te zien dat Napoleon zelf eigenlijk niet zo veel op had met vrije verkiezingen. De oude Atheners zouden hem zeker als tiran hebben betiteld.

De gevel en de deuren die achter de zuilen verscholen zitten, zijn niet meer dan een theatrale façade, een stedenbouwkundige oplossing zodat het de kerk aan de overkant spiegelt. Als je langs de obelisk over het Place de la

Concorde en door de Rue Royale kijkt, zie je namelijk eenzelfde façade opdoemen: de Madeleine, een kerk die in de achttiende eeuw is gebouwd, vormgegeven als klassieke Grieks-Romeinse tempel. Het woord voor kerk in het Frans is 'église', maar dat wordt alleen gebruikt voor rooms-katholieke gebedshuizen. De kerken van alle andere vreemde 'cultussen' worden aangeduid met 'temple'. Ook protestanten bezoeken in Frankrijk de tempel als ze op zondag naar de dominee komen luisteren.

Binnen in de Madeleine is het vooral erg donker. Maar de buitenkant spiegelt de overkant. Met de symmetrie tussen de recht tegenover elkaar liggende gebouwen komt de perfectie die de Fransen in alles nastreven extra tot uitdrukking. Ik ken geen andere stad waar je dit soort fantastische zichtlijnen hebt.

Mijn blik valt weer op de Assemblée. Als je het mij vraagt is die grootse gevel met zijn statige zuilen een symbool voor het disfunctioneren van de Franse democratie: geen enkele volksvertegenwoordiger gaat ooit aan deze kant van het gebouw naar binnen, ze nemen allemaal de zijingang. Kortom: veel grote gebaren, maar door de voordeur kom je er niet. Weinigen weten hoe ze wél binnen moeten komen en wat zich achter die deuren bevindt. Misschien wel gepast voor een parlement waar bombastisch wordt gedebatteerd, maar dat in de praktijk weinig in de melk te brokkelen heeft tegenover de oppermachtige president en zijn regering.

Uitkijkend over de majestueuze Seine zie ik het Musée d'Orsay en het eerbiedwaardige Institut de France dat de Académie Française huisvest, de plek waar de Franse taal wordt 'bewaakt'. Je vindt er ook een van de mooiste openbare bibliotheken ter wereld, de Bibliothèque Mazarine.

Verderop staan de torens van de Notre-Dame op het Île de la Cité en doemt de spits van de Sainte-Chapelle op.

Aan het einde van de brug ga ik naar links, nog een straatje in en dan ben ik op mijn werk.